

Еўрапейскі каланіялізм у Азіі і Афрыцы меў аддаленыя наступствы. З аднаго боку, ён шмат у чым палегчыў еўрапейцам стварэнне матэрыяльнай базы для развіцця капіталістычных адносін. З каланіяльнай палітыкай ва ўсходнія грамадствы сталі пранікаць новыя ідэі, сацыяльныя і палітычныя інстытуты, адбываўся культурны абмен. Пачала фарміравацца адзіная сусветная цывілізацыя. З іншага боку, палітыка каланіялізму нярэдка суправаджалася знішчэннем мясцовага насельніцтва, пашырэннем гандлю рабамі, стратай самастойнасці дзяржаў Усходу.

1. Ахарактарызуйце палітыку каланіялізму ў форме сінквейна.
2. Вызначце прычыны, якія падштурхнулі партугальцаў да экспансіі на Усход. Ахарактарызуйце каланіяльную палітыку Партугаліі.
3. Растлумачце, чаму менавіта Брытанія змагла ў далейшым стварыць самую вялікую каланіяльную імперыю на Усходзе.
4. Выдзеліце не менш чым тры наступствы гандлю рабамі ў Афрыцы.
5. Ахарактарызуйце каланіяльную палітыку еўрапейскіх дзяржаў на Усходзе з дапамогай ментальнай карты, схемы або гекса. Якія з'явы і падзеі вы дадалі ў схему? Чаму?
6. Прывядзіце прыклады ўплыву еўрапейскай каланізацыі на краіны і народы Азіі і Афрыкі.

§ 31-1

§ 31-2

§ 31-3

§ 32. Духоўнае жыццё і культура цывілізацый Усходу

Чаму Усход называюць светам кантрастаў?

Якія рысы японскага нацыянальнага характару адлюстраваны ў японскім мастацтве? Як кітайцы ўяўлялі сабе ўладкаванне Сусвету? Успомніце прычыны заняпаду жывапісу і архітэктуры Індыі ў Новы час. (Сусветная гісторыя, 7 клас)

Адносіны жыхароў Азіі і Афрыкі да еўрапейцаў. У Еўропе ў Новы час пачала распаўсюджвацца навуковая карціна свету, а свецкае светаўспрыманне адсутнула рэлігійнае. На традыцыйным Усходзе і ў Афрыцы рэлігія працягвала панаваць у свядомасці людзей. Яна не толькі аказвала вялізны ўплыў на сацыяльнае жыццё грамадстваў, але таксама вызначала іх духоўную і матэрыяльную культуру.

Пранікненне ў Азію і Афрыку еўрапейцаў у цэлым не змяніла рэлігійных уяўленняў мясцовага насельніцтва аб навакольным свеце. Тут еўрапейскі ўплыў

не быў заўважны аж да XIX ст. У Асманскай імперыі традыцыйна любыя перайманні ў «няверных» лічыліся ерэтычнымі. Палітыка абмежавання знешніх сувязяў, што праводзілася яшчэ з XV ст. Кітаем, з XVII ст. — Японіяй, таксама стрымлівала распаўсюджанне еўрапейскага культурнага ўплыву ва Усходняй Азіі.

Толькі са станаўленнем каланіяльнага апарату кіравання еўрапейскія звычаі і традыцыі пачалі паступова пранікаць у жыццё мясцовага насельніцтва, найперш у жыццё кіруючых колаў.

Рэлігійныя сістэмы. У XVI–XVIII стст. рэлігія працягвала вызначаць межы распаўсюджвання цывілізацый Усходу і Афрыкі.

Дзякуючы ісламу мусульманская культура дамінавала не толькі на Блізкім Усходзе, у Сярэдняй і часткова Паўднёвай Азіі. Ісламскі ўплыў адчуваўся таксама ў Паўднёва-Усходняй Азіі і Афрыцы на поўдзень ад Сахары. Ён жа садзейнічаў распаўсюджванню пісьменнасці сярод мясцовага насельніцтва, бо веданне Карана было абавязковым для кожнага мусульманіна.

Абу-л Фазл падносіць падышаху Акбару кнігу «Акбар-наме». Мініяцюра. 1596–1597 гг.

Іслам склаў рэлігійную аснову Асманскай імперыі і дзяржавы дынастыі Сефевідаў у Персіі. Дзяржаўнай рэлігіяй іслам быў і ў імперыі Вялікіх Маголаў. Аднак большая частка мясцовага насельніцтва Індыі вызнавала індукізм, і толькі каля чвэрці жыхароў былі паслядоўнікамі ісламу. Гэтую акалічнасць былі вымушаны ўлічваць мусульманскія правіцелі Індыі. У асноўным яны праяўлялі цяргімасць да індусаў, стараліся паважаць іх рэлігійныя звычаі.

Магольскі правіцель **Акбар** (1542–1605), які лічыў, што ў кожнай рэлігіі ёсць нешта сапраўднае, спрабаваў ажыццявіць рэлігійную рэформу. Ён стаў распаўсюджваць пры двары новую рэлігію, названую ім *дзін-і-ілахі* («боская вера»). Яе ўвядзенне мела на мэце прымірыць розныя рэлігійныя абшчыны Індыі, якія варагавалі паміж сабой, і цэнтралізаваць дзяржаву. Дзін-і-ілахі спалучала элементы індукізму, ісламу, зораастрызму. Гэтая рэлігія была своеасаблівай этычнай сістэмай. Яна асуджала такія чалавечыя якасці, як ганарлівасць і пажадлівасць, падтрымлівала дабрыню, разважнасць і ўстрыманне, забараняла ўмярцвенне жывёл. Аб'ектам боскага пакланення, як у зораастрызме, было святло — сонца і агонь. Дзін-і-ілахі, што ўкараня-

лася зверху, не атрымала шырокага распаўсюджання. Пасля смерці Акбара яна спыніла сваё існаванне.

З прыходам у Індыю англійскіх каланізатараў рэлігійнае супрацьстаянне індусаў і мусульман абвастрылася. На працягу ўсяго перыяду панавання англічан не раз адбываліся крывавыя індуска-мусульманскія сутыкненні. Іслам страціў статус дзяржаўнай рэлігіі, і многія тэрыторыі зноў сталі вяртацца да індзізму. Таму станоўчы вопыт Акбара дагэтуль згадваюць у Індыі з вялікай павагай.

Ва Усходняй Азіі значную ролю ў грамадстве і культуры адыгрывалі такія рэлігіі, як канфуцыянства і будызм.

Канфуцыянства было культурнай і сацыяльнай асновай Кітая перыяду дынастыі Мін і Цын, Японіі перыяду сёгунату Такугава, карэйскай дзяржавы Часон. Яно прапаведавала пачцівасць і пакорлівасць, шанаванне старэйшых, падтрымлівала паслухмянасць, цаніла ўмеранасць і эканомію, высока ставіла школу і вучобу, патрабавала своечасовай і поўнай выплаты падаткаў. Але самае галоўнае было ў тым, што канфуцыянства дзяржаўныя інтарэсы ставіла вышэй за асабістыя. Такія ўстаноўкі цалкам задавальнялі ўладу.

Будызм таксама працягваў заставацца ўплывовай рэлігіяй Усходняй і часткова Паўднёва-Усходняй Азіі. Аднак ён не адпавядаў патрэбам кіруючых колаў. Будызм прапаведваў тленнасць чалавечага жыцця, што магло мець вынікам нядбайнае стаўленне падданных да сваіх абавязкаў. Існавалі і іншыя прычыны, абумоўленыя асаблівасцямі ўнутрыпалітычнай сітуацыі.

Напрыклад, у Японіі сёгуны былі вельмі зацікаўленыя ў аслабленні эканамічнай і ваеннай моцы будыйскіх манастыроў. Спрадвечная японская рэлігія *сінтаізм*, што сцвярджала боскае паходжанне імператара, таксама не адпавядала мэтам і ідэалам сёгунаў Такугава, якія адхілілі імператарскі дом ад рэальнай улады. Таму Такугава ўпершыню ў гісторыі Японіі зрабілі канфуцыянства афіцыйнай ідэалогіяй, якая асвятляла існуючы грамадскі парадок.

Адукацыя і школа. Іслам, канфуцыянства і будызм з'яўляліся асновай традыцыйнай сістэмы адукацыі ў дзяржавах Усходу.

У Асманскай імперыі сістэму адукацыі, што склалася ў XV–XVI стст., вызначаў іслам. Адукацыя знаходзілася ў веданні не дзяржавы, а рэлігійнай абшчыны (*умы*) і ісламскіх аўтарытэтаў (*улемаў*). У пачатковых школах навучаліся пісьменству. Вышэйшыя навучальныя ўстановы, якія існавалі пры мячэцях, рыхтавалі будучых чыноўнікаў і спецыялістаў для розных галін. У XVIII ст., калі стала прыкметным ваенна-тэхнічнае адставанне імперыі, у краіну пачалі запрашацца спецыялісты з Еўропы. Адкрыццё ў XVIII ст. новых артылерыйскай, ваенна-марской і ваенна-інжынернай школ стала пачаткам змен у адукацыйнай сістэме турэцкай дзяржавы.

Ва Усходняй Азіі ўся адукацыя была прасякнута духам канфуцыянства. У Кітаі яшчэ са старажытных часоў дзейнічала сістэма дзяржаўных экзаменаў. Тыя, хто іх здаў, мелі права на дзяржаўную пасаду ў мясцовым або цэнтральным апарате кіравання. Падрыхтоўка да іх праводзілася ў імперскіх акадэміях, дзе за плату праходзілі навучанне дзеці, як правіла, са знатных і заможных сем'яў. Акрамя іх у дзяржаве існавалі прыватныя правінцыйныя акадэміі. Яны не займаліся падрыхтоўкай да здачы экзаменаў. Навучанне ў іх было бясплатным, а здольным студэнтам нават выдавалася стыпендыя. Выкладчыкі такіх школ рэдка чыталі лекцыі. Іх галоўнай задачай было дапамагчы студэнтам самастойна вывучыць класічныя тэксты і канфуцыянскую літаратуру.

N.B.

У перыяд дынастыі Мін і Цын працэдура здачы імперскага экзамену была наступнай. Прэтэндэнт браў на экзамен толькі некалькі прадметаў: збан, начны гаршчок, пасцельныя рэчы, ежу (прыгатаваную ім самім), інструменты для пісання і пэндзлі. Ахова пацвярджала асобу экзаменаванага і праводзіла вобыск на прадмет наяўнасці друкаваных тэкстаў. Кандыдата адводзілі ў маленькі пакой з ложкам, пісьмовым сталом і лаўкай. На працягу трох дзён без перапынкаў і кантактаў экзаменаваны пісаў складанае сачыненне. Пасля завяршэння экзамену сачыненні кандыдатаў перапісваліся, каб экзаменатар не мог распазнаць почырк. Менавіта гэтыя копіі праходзілі ацэнку.

У Японіі ў эпоху сёгунату Такугава адбыліся вялікія змены ў адукацыі. Калі ў пачатку кіравання Такугава насельніцтва было пераважна непісьменным, то да яго завяршэння пісьменнасць распаўсюдзілася па ўсёй краіне.

Найвышэйшае становішча ў сістэме адукацыі ў Японіі з XVII ст. занялі школы для самураяў. Іх прататыпам стала Канфуцыянская акадэмія для падрыхтоўкі чыноўнікаў, што кіравалася непасрэдна сёгунамі. Дзяржаўныя школы забяспечвалі заснаваную на канфуцыянскіх прынцыпах маральную падрыхтоўку вышэйшага саслоўя самураяў. У іх вывучалі канфуцыянскія трактаты на кітайскай мове, каліграфію і арыфметыку. Для дзяцей самураяў таксама былі створаны пачатковыя школы, дзе навучалі азам чытання і пісьма. З другой паловы XVIII ст. такія школы пачалі стварацца і для дзяцей простых людзей. Ва ўладаннях буйных князёў-феадалаў для ўнутраных патрэб дзейнічалі прыватныя навучальныя ўстановы. З афармленнем уплывовага купецкага класа ў XVII ст. з'явіўся новы тып прыватных школ для нязнатных людзей. У іх навучалі чытанню, пісьму і арыфметыцы. Ад пачатку гэтыя школы дзейнічалі пры будыйскіх храмах. З цягам часу яны пачалі размяшчацца ў дамах прыватных асоб.

Літаратура і мастацтва. У мастацтве Усходу таксама прасочваўся рэлігійны ўплыў. Ён шмат у чым вызначаў літаратурныя і мастацкія формы.

У Асманскай імперыі і дзяржаве Вялікіх Маголаў пражывала шмат розных народаў, якія вызнавалі розныя рэлігіі. Тым не менш пад уплывам мусульманскай эліты ў гэтых дзяржавах пры двары склаліся пэўныя культурныя стылі. Прыдворная культура Асманскай імперыі адчувала моцны персідскі і арабскі ўплыў. У Індыі ж адбыўся сінтэз персідскіх і мясцовых элементаў.

Змяшэнне ісламскага і персідскага элементаў атрымала нагляднае адлюстраванне ў архітэктуры храмавага комплексу Тадж-Махал. Распаўсюджанне ў XIV ст. у Індыі паперы з Сярэдняй Азіі і Персіі садзейнічала развіццю жывапісу, асабліва мініяцюры. Магольскі падышах *Хумаюн*, знаходзячыся ў Персіі ў перыяд свайго выгнання, захапіўся характам мясцовай мініяцюры. Пасля вяртання на індыйскі прастол у 1556 г. ён запрасіў да сябе двух персідскіх майстроў, каб прадставіць новую тэхніку жывапісу. Яго сын Акбар так палюбіў новую манеру, што загадаў мясцовым мастакам яе капіраваць. Так нарадзіўся «акбарскі» жывапісны стыль. У адрозненне ад персідскай мініяцюры ў новым стылі нярэдка сустракаліся выявы людзей у руху. Акрамя таго, Акбар заахвочваў мастакоў выкарыстоўваць элементы еўрапейскага мастацтва, у прыватнасці перспектыву, і ствараць рэалістычныя выявы людзей.

Імкненне да рэалізму прысутнічала і ў літаратуры. Шырокае распаўсюджанне атрымала гістарычнае апавяданне. Прыкладам яго з'яўляецца ілюстраваная «Кніга Акбара», у якой змешчана апісанне ваенных дасягненняў правіцеля і яго дзейнасці. Аднак распаўсюджанне літаратуры ў дзяржаве Вялікіх Маголаў стрымлівалася адсутнасцю кнігадрукавання. Кнігі пісаліся ад рукі.

Іншая сітуацыя склалася ў друкарскай справе ў Асманскай імперыі. Упершыню друкарскі станок прывезлі ў Турцыю яўрэі, якія ўцякалі ў канцы XV ст. ад пераследу іспанскай інквізіцыі. У 1494 г. яны выдалі першую ў Турцыі друкаваную кнігу — «Пяцікніжка» Майсея. Затым кнігадрукаванне пачало развівацца ў турэцкіх армян, а ў пачатку XVII ст. сваю першую друкарню заснавалі грэчаскія падданыя.

Аднак усе кнігі, якія тады выдаваліся, не прызначаліся для мусульманскага насельніцтва імперыі. Кнігадрукаванне на арабскай і турэцкай мовах у яе межах забаранялася. Забарона была прадыктавана адмоўным стаўленнем мусульманскага духавенства да еўрапейскіх навацый. Першая турэцкая друкарня ўзнікла толькі ў 1727 г.

Выяўленчае мастацтва ў Турцыі, як і ў іншых краінах мусульманскага свету, амаль не развівалася, паколькі ісламская рэлігія строга забараняла выяўляць людзей. Адсутнасць выяўленчага мастацтва кампенсавалася высокім узроўнем развіцця *архітэктуры і арнаментальнага мастацтва*, асабліва ў перыяд найвышэйшага росквіту імперыі. Выдатныя дасягненні турэцкай архітэктуры XVI ст. звязаны з імем геніяльнага архітэктара *Сінана*. За сваё доўгае жыццё ён пабудаваў больш за трыста мячэцяў, маўзалеяў, палацаў, мастоў

Мячэць Сяліміе,
г. Эдырнэ, Турцыя

і іншых збудаванняў. Самым дасканалым творам Сінана многія называюць *мячэць Сяліміе*, узведзеную ў Эдырнэ ў гонар сына і спадкаемцы Сулеймана Бліскучага. Да гэтага часу не разгаданы сакрэт чатырох яе мінарэтаў, якія здалёк успрымаюцца як два, але па меры набліжэння нечакана раздвойваюцца. Асманскія архітэктары былі такімі адмысловымі майстрамі, што іх запрашалі ў іншыя краіны.

У адрозненне ад ісламскага свету ва Усходняй Азіі выяўленчае мастацтва цанілася высока. Яно развівалася ў традыцыйных формах і знаходзілася пад апекай правіцеляў. Жывапіс Кітая, Японіі і Карэі меў шмат агульнага.

Адзінокая фігура птушкі.
Мастак Чжу Да. 1688–1689 гг.

У кітайскім выяўленчым мастацтве ў Новы час працягвалася традыцыя пейзажнага кірунку, выдатным прадстаўніком якога быў *Дун Цічан*. Многія мастакі не імкнуліся ствараць новыя кампазіцыі, а капіравалі ранейшыя тэмы. Ва ўмовах маньчжурскага панавання гэта дало магчымасць захаваць старую традыцыйную школу жывапісу. Аднак некаторыя майстры пэндзля заняліся пераасэнсаваннем традыцыйнага жывапісу. Сярод іх праславіўся жывапісец, паэт і каліграф *Чжу Да*. Гэты майстар пейзажу, жывапісу кветак і птушак віртуозна валодаў пэндзлем. Ён паходзіў з імператарскай сям'і дынастыі Мін. Пасля захопу Кітая маньчжурамі Чжу Да вымушаны быў хавацца і нават стаў будыйскім манахам.

З ростам гарадскога насельніцтва ў XVII ст. у якасці альтэрнатывы элітарнаму традыцыйнаму мастацтву сталі развівацца новыя жанры —

ксілаграфія ў стылі *укіё-э* («карціны зменлівага свету») у Японіі і *мінхва* («народны жывапіс») у карэйскай дзяржаве Часон. Укіё-э адлюстроўвала штодзённае жыццё людзей. Выдатным прадстаўніком гэтага стылю быў *Кітагава Утамара*. Мінхва быў сапраўды народным жывапісам без аўтарства. Для яго характэрны зварот да міфалагічных сюжэтаў і легенд. Асабліва папулярнымі былі выявы жывёл. Гэтыя карціны ўпрыгожвалі дамы простых людзей, а таксама служылі ахоўнымі амулетами супраць злых духаў.

Палітыка ізаляцыі, што праводзілася ўладамі ва Усходняй Азіі, садзейнічала развіццю мясцовых формаў літаратуры. Напрыклад, у Японіі вядучым паэтычным жанрам перыяду Такугава стаў *хайку*. Гумар і кпіны, характэрныя для гэтага жанру, часта замянялі паэтычную глыбіню. Аднак знакаміты японскі паэт *Мацуя Басё* зрабіў *хайку* сапраўды высокамастацкай паэзіяй. Апісанне моманту з указаннем на пару года або час сутак было характэрным для такой паэзіі.

Тры знакамітыя прыгажуні.
Мастак *Кітагава Утамара*.
Каля 1793 г.

*Восень на сыходзе,
Ды верыць у лепшыя дні
Зялёны мандарын.*

Басё

У перыяд кіравання дынастыі Цын таксама працягвала развівацца традыцыйная літаратура, якая пераймала старажытных і сярэднявечных аўтараў. Тыповым прыкладам такой прозы з'яўляецца знакаміты твор *Пу Сунліна* «Апісанне цудоўнага з кабінета Ляа» (1679 г.). Ён уяўляе сабой зборнік з 431 навелы, які змяшчае гісторыі аб звышнатуральных істотах. Знакаміты ў Кітаі жакхівы казачны персанаж — ліса-пярэварачень, што прымае знешні выгляд прыгожай жанчыны, — стаў у Пу Сунліна прывабным і сімпатычным.

Вялікую папулярнасць у Кітаі ў канцы XVIII ст. атрымаў твор *Цаа Сюэціня* «Сон у чырвоным кераме». З-за смерці аўтара апошнія 40 глаў са 120 былі дапісаны выдаўцом. У кнізе, якую многія лічаць найлепшым раманам у свеце, апісваецца гісторыя падзення набліжанай да імператара сям'і. Раман напісаны народнай мовай. Гэта быў першы кітайскі твор з трагічным канцом.

§ 32, п. 5

XVIII ст. стала складаным часам для многіх пісьменнікаў Кітая. У гэты час улады знішчылі вельмі шмат кніг, палічыўшы, што яны падаграваюць антыманы-чжурскія настроі, а іх аўтары былі кінутыя ў турмы.

Вялізнае значэнне для развіцця літаратуры ва Усходняй Азіі мела кнігадрукаванне. Напрыклад, у Японіі да Новага часу друк выкарыстоўваўся выключна для будыйскіх тэкстаў. Толькі з канца XVI ст. (1591 г.) пачалося выданне друкаванай нерэлігійнай літаратуры. Пасля японскага ўварвання ў Карэю ў канцы XVI ст. да японскага імператарскага двара быў адпраўлены ў якасці падарунка друкарскі станок з рухомым шрыфтам. Адначасова пачалося распаўсюджванне друкаваных тэкстаў партугальскімі місіянерамі. У хуткім часе друкаванне кніг малымі тыражамі стала ў Японіі хобі заможных людзей. З 1609 г. кнігі пачалі выдавацца вялікімі тыражамі: чытанне становілася модным заняткам.

Культура Усходу Новага часу ў цэлым працягвала развівацца ў традыцыйных формах і абавіралася на рэлігійныя нормы. Асабліва гэта было заўважна ў свеце ісламу. Тым не менш у мастацтве і літаратуры назіраліся і новыя з'явы: імкненне да рэалізму, пераход ад элітарнага мастацтва да народнага, распрацоўка нацыянальных формаў і жанраў у жыццё і літаратуры. Вялікую ролю ў распаўсюджванні новых ідэй у дзяржавах Усходу, станаўленні новых літаратурных формаў адыграла кнігадрукаванне.

1. Назавіце прычыны правядзення рэлігійнай рэформы ў Індыі.
2. Складзіце табліцу, якая характарызуе рэлігіі краін Усходу ў Новы час, паводле плана: а) назва, б) час зараджэння, в) тэрыторыя распаўсюджвання, г) асноўная ідэя. Пры неабходнасці выкарыстайце дадатковыя крыніцы інфармацыі. Ці былі агульныя ідэі ў гэтых рэлігіях?
3. Параўнайце сістэмы адукацыі ў розных краінах Усходу. У чым заключаліся адрозненні? Чым яны былі выкліканыя?
4. Назавіце адрозненні ў стаўленні да выяўленчага мастацтва ў Асманскай імперыі і іншых краінах Азіі. З чым яны звязаны?
5. Якія змены адбыліся ў мастацтве Усходняй Азіі ў Новы час?
6. Ахарактарызуйце развіццё літаратуры Японіі і Кітая ў Новы час.
7. Якое значэнне для развіцця літаратуры ва Усходняй Азіі мела кнігадрукаванне?
8. Напішыце верш у жанры хайку пра любую пару года.

Абагульняльныя пытанні і заданні да раздзела III

1. Назавіце храналагічныя рамкі Новага часу.
2. Выкарыстоўваючы тэрміны «рэвалюцыя цэн», «Вялікія геаграфічныя адкрыцці», «мануфактурны капіталізм», «сусветны рынак», «буржуазія», «традыцыйнае грамадства», «індустрыяльнае грамадства», «накапленне капіталу», «мануфактура», «Рэфармацыя», «прамысловы пераварот», «мадэрнізацыя», выбудуйце лагічны ланцужок (або гекс), каб паказаць прычынна-выніковыя сувязі гістарычных падзей першага перыяду Новага часу.
3. Выкарыстоўваючы картасхемы вучэбнага дапаможніка і карты атласа, сфармулюйце выснову аб тэрытарыяльных зменах, што адбыліся ў Новы час.
4. Назавіце імёны людзей, якія адыгралі значную ролю ў гісторыі Новага часу. Растлумачце свой выбар. Падрыхтуйце паведамленне (прэзентацыю) аб адным з іх.
5. Назавіце перадавыя ідэі Новага часу. Чаму іх можна лічыць перадавымі для таго часу?
6. Выкарыстоўваючы храналагічную табліцу ў пачатку раздзела, назавіце ключавыя і найбольш значныя, на вашу думку, падзеі вывучанага гістарычнага перыяду. Растлумачце ваш пункт гледжання.
7. Якія рысы сучаснай цывілізацыі склаліся ў Новы час?
8. Вялікія геаграфічныя адкрыцці ліквідавалі ізаляванасць цывілізацый, але за кошт знішчэння старажытных культур і фізічнага вынішчэння індзейцаў. Ці варта лічыць Вялікія геаграфічныя адкрыцці прагрэсіўнай з'явай у гісторыі чалавецтва? Правядзіце дыскусію па гэтым пытанні.
9. Прачытайце фрагменты з трактата М. Лютэра «Пра свабоду хрысціяніна». Адкажыце на пытанні да дакумента.

...Ты спытаеш, аднак: якое ж гэта Слова, што дае такую вялікую міласць, і як мне трэба ім карыстацца? Адказваю: гэта не што іншае, як пропаведзь аб Хрысце, як яе змяшчае Евангелле. Калі ты сапраўды верыш і разумееш, наколькі вінаваты, то адчаешся... <...> Каб, аднак, вызваліць цябе ад цябе самога, інакш кажучы, ад тваёй пагібелі, Ён ставіць перад табой свайго ўлюбёнага Сына Ісуса Хрыста і сваім жывым, суцэльным Словам гаворыць табе: аддай сябе моцнай веры ў Яго, у якой нястомна знаходзься, і дзеля гэтага самае веры ўсе твае грахі даруюцца табе. <...>

Таму адзінай годнай справай і заняткам усіх хрысціян было б імкнуцца да таго, каб увасобіць у сабе Слова і Хрыста, пастаянна практыкуючы і ўмацоўваючы такую веру, наколькі ніякая іншая справа не здолее зрабіць

хрысціянiна. Як сказана (Мк 16): «Хто будзе вераваць і хрысціцца, уратаваны будзе; а хто не будзе вераваць, асуджаны будзе». <...> Вера, у якой дакладна ёсць выкананне ўсіх заповедзяў, спаўна апраўдае ўсіх, хто мае яе, так што ні ў чым яны больш не маюць патрэбы, каб быць праведнымі і набожнымі. Тут трэба адзначыць і сур'ёзна запомніць, што адна вера робіць праведным, без якіх-небудзь спраў, як убачым далей. <...>

Адсюль лёгка заўважыць, чаму вера можа так шмат і што ніякія добрыя справы не могуць параўнацца з ёю. Паколькі ніякая добрая справа не ўтрымаецца за Боскае Слова так, як вера.

1. Як бачыць М. Лютэр становішча чалавека ў свеце? Як вера дапамагае хрысціянiну справіцца са сваім становішчам? 2. Чым адрозніваецца вучэнне М. Лютэра ад традыцыйнага каталіцкага погляду на веру?

10. У чым праявіліся асаблівасці Рэфармацыі і Контррэфармацыі ў заходніх славян, якія пражывалі ў складзе імперыі Габсбургаў і Рэчы Паспалітай? З чым гэтыя асаблівасці былі звязаны?

11. Прачытайце фрагмент з твора «Новы Арганон» Ф. Бэкана.

...Не трэба дапускаць, каб розум пераскочваў ад прыватнасцяў да аддаленых і амаль самых агульных аксіём (г. зн. ісцін)... і па іх непахіснай ісціннасці... усталёўваў сярэднія аксіёмы. Так было дагэтуль... Для навук жа варта чакаць добра толькі тады, калі мы будзем узыходзіць ... ад прыватнасцяў да меншых аксіём і затым да сярэдніх, адна вышэй за другую, і, нарэшце, да самых агульных... Таму чалавечаму розуму трэба надаць не крылы, а хутчэй свінец і цяжар, каб яны стрымлівалі ўсякі скачок і палёт.

1. Як называецца метад навуковага пазнання, распрацаваны Ф. Бэканам?
2. Якія перавагі ён даў вучоным?

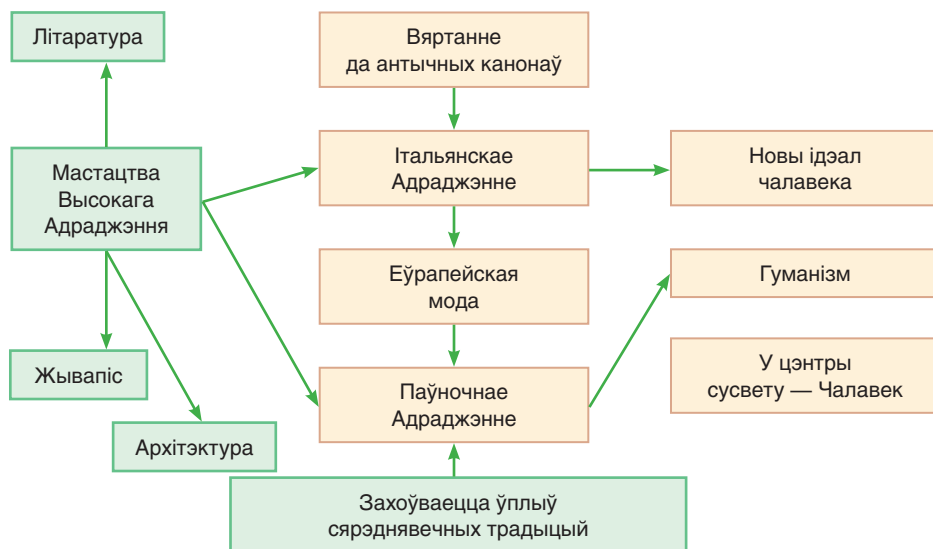
12. Якія ідэі еўрапейскага Асветніцтва распаўсюдзіліся ў заходніх і паўднёвых славян і ў Расійскай імперыі? Якія асаблівасці яны мелі? З чым гэтыя асаблівасці былі звязаны?

13. Назавіце вядучыя ідэі і прынцыпы, пакладзеныя ў аснову барока і класіцызму. Як іх адрозненне адлюстравалася ў творах, што адносіліся да гэтых мастацкіх стыляў? Прывядзіце прыклады.

14. Ахарактарызуйце асноўныя змены, што адбыліся ў краінах Еўропы, Азіі, Афрыкі і ў Расіі, паслядоўна разглядаючы наступныя сферы жыцця грамадства: а) эканамічную, б) палітычную, в) прававую, г) сацыяльную, д) духоўную.

15. Вызначце, як узаемазвязаны эканамічныя, сацыяльныя, палітычныя змены, што адбыліся ў Новы час, і змены ў культуры, навукі і тэхніцы. Аформіце свой адказ у выглядзе: а) схемы (ментальнай карты, гексаў), б) разгорнутага плана.

16. Ахарактарызуе мастацтва Высокага Адраджэння, выкарыстоўваючы схему.

17. Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, складзіце партрэт аднаго з прадстаўнікоў культуры XVI–XVIII стст. (на выбар). Вынік можна прадставіць у выглядзе біяграфічнай даведкі, артыкула для размяшчэння ў Вікіпедыі, прэзентацыі, буклета, рэзюмэ, старонкі ў сацыяльных сетках.

18. Уявіце, што вам трэба будзе зняць фільм пра аднаго з гістарычных дзеячаў вывучанага перыяду. Вызначце, каго вы выбераце ў якасці галоўнага героя, і складзіце кароткі сцэнары: адбярэце герояў фільма, факты, пракамен-туйце іх. Растлумачце сваё стаўленне да выбранай гістарычнай асобы.

